

HOLOKAVST – NENAPISANA ZGODOVINA

Zgodovinska dejstva potrjujejo znane ocene, da je bila med 2. svetovno vojno glede na številčnost tedanjega prebivalstva na Slovenskem uničena znatna, gospodarsko prominentna in organizirana judovska srenja. To je bilo eno najtemnejših poglavij v zgodovini judovstva na Slovenskem v 20. stoletju. Takrat je bila najmočnejša judovska skupnost v Prekmurju, predvsem v Lendavi in Murski Soboti. Leta 1944 je doživela usodni udarec in množično uničenje v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Največ Judov je dočakalo smrt v zloglasnem Auschwitzu, tam, »kjer so sežigali svojce v krematorijih in govorili, da pečejo kruh za taboriščnike«. Šoa (Shoah) je še kako udarila tudi po slovenskih (še zlasti prekmurskih) Judih, ki so del katastrofe in opustošenja, s čimer ponazarjamo poboje evropskega judovskega prebivalstva med 2. svetovno vojno. Izraz »šoa« v mednarodnem zgodovinarstvu zamenjuje običajni izraz holokavst, s katerim označujemo množično uničevanje oz. iztrebljanje Judov v nacističnih uničevalnih taboriščih med 2. svetovno vojno (pri starih Grkih in Rimljanih je bil holokavst žgalna daritev, pri kateri se je daritvena žival popolnoma sežgala). Šoa je bila možna znotraj tradicije antisemitizma, ki je dosegel tragičen vrh z najbolj radikalnim množičnim uničenjem Judov in jo je treba umeščati v širši kontekst antisemitizma 20. stoletja, ko so bili »Judje kot veliki drugi« v Evropi večkrat žrtve oziroma poglavitni krivci za vse v kriznih družbenih in gospodarskih situacijah. Zdi se, »da izraz holokavst postavlja enačaj med predajo svetemu in smrtjo v plinskih celicah, med biblijsko šoa in Auschwitzem«. ¹ Dr. Lev Kreft opozarja, »da holokavst presega kakršnokoli individualno ali kolektivno krivdo ali sramoto in zanj so predobro vedeli že tedaj, ko se je začel, da bi lahko govorili o skritosti. Konec koncev je šlo za dolgo načrtovan in dovolj očitno izpeljan načrt. Holokavst je usojena vloga nenapisane zgodovine, ker se ga ne da spremeniti v zgodovino; iz holokavsta se ne da izpeljati zgodovinskega smisla in napredka.« Po njegovem se zgodbe o holokavstu ne da povedati, kakorkoli bi jo pripovedovali, »bi ne mogli spraviti s sveta dejstva, da ste lahko vsak trenutek žrtev hladnega, načrtnega in vendarle okrutno izpeljanega iztrebljanja, ki sovraži v vas nekaj, na kar nimate nikakršnega vpliva, tisto, s čimer ste se rodili, celo če sami niste niti vedeli za to«. ²

Slovenski Judje so trpeli kot vsi drugi, ki so krvavo občutili nacistični škorenj po prihodu nacistov na oblast v Nemčiji leta 1933 in vse do propada nacistične Nemčije leta 1945. Govorimo torej o posledicah ideologije, ki je hotela sredi Evrope imeti etnično, rasno in kulturno čisto družbo. In resnično moramo vedno znova poudarjati, da spominjati se holokavsta zahteva pogum; odkrito se soočiti s prikazom tega zla brez milosti; trpeti zaradi neutolažljive žalosti otrok in staršev; občutiti praznino in izgubo; brati nedoumljiva pričanja o izprijenem in zlobnem človeškem umu; povleči se v senco suma, ki jo holokavst poskuša vreči na moralo vseh ljudi in narodov. »Da bi izgubljena življenja milijonov imela trajno vrednost, se moramo spominjati tega zla in biti budni. Šele takrat resnično lahko pričakujemo, da bodo pepel in neoznačeni grobovi milijonov žrtev, tudi nedolžnih otrok, lahko postali posvečena tla, iz katerih vedno znova rastejo človeško upanje, spoštovanje in moralni pogum. Zgodovinarjem in drugim zato ostaja – in to kljub številnim študijam in dokumentom, ki so sprva služili ohranjanju sledi in nato prikazovanju dogajanja – naloga, da nam pojasnijo vzroke in namen zločina: je bil holokavst logičen in torej vračunan cilj ideologije antisemitizma in večvrednosti germanstva; je bil sestavina politike moči, premišljeni račun z vštetim premeščanjem prebivalstva; je bil to od samega začetka Hitlerjev namen ali je bil pomor Judov posledica radikalizacije nacističnega gospostva ali kratko malo rezultat ponujenih

¹ Marta Verginella, Zgodovina žrtev in krvnikov, v: Wolfgang Benz, Holokavst, Ljubljana 2000, 123.

² Lev Kreft, ŠOA, v: Wolfgang Benz, Holokavst, Ljubljana 2000, 7–13.

možnosti? O dejstvih holokavsta ni mogoče dvomiti, še vedno pa traja iskanje razlage s stališča človeške morale in razuma«. ³

Kljub majhnosti slovenskega ozemlja in maloštevilni pred vojni judovski populaciji na Slovenskem lahko in celo moramo slovensko zgodovino holokavsta opisati kot mikrokozmos zgodovine holokavsta v srednji Evropi. Spomin na holokavst in na tragedijo genocida pa ne sme biti le spomin na žrtve, pač pa tudi na tiste, ki so to največjo tragedijo iz prve polovice 20. stoletja preživeli. Dolžnost zdajšnjih generacij in tudi naloga zgodovinarjev je, da 66 let po koncu holokavsta in zaradi odhajajočih generacij preživelih, preprečimo izgubo spomina na eno najtemnejših strani zgodovine minulega stoletja.

Dr. Marjan Toš

Maribor, april 2011

**besedilo je bilo pripravljeno za katalog Zvezdna proga – razstava o holokavstu*

³ Wolfgang Benz, Holokavst, Ljubljana 2000, 107–108.